

Csontos Márta

Ellenpólusok Reményik Sándor versbeszédében

A vándormotívumok hálójában az ellenpólusok alkalmazása a traumafeldolgozás fontos eszköze Reményik költészetében, hiszen az élet alaptörvénye az ellenpólusok állandó, kölcsönös egymásra hatása. Reményik attitűdjében ez a magatartás a külső és a belső szabadság kettősségében jelenik meg. A külső kényszer, az adott társadalmi-politikai helyzetben kialakult hatalmi pozíció miatt azt jelentette számára, hogy az egyén nem teheti szabadon, amit akar, a belső szabadság azonban mint felelős önrendelkezés van jelen, a transzcendentális reflexió elvezet bennünket az énhez, az ész eredendő szintéziséhez, a morális elkötelezettség a priori megnyilvánulásához.¹

Valójában a személy és a magára vállalt szerep között antagonisztikusnak látszó ellentétek között keresi az egyensúlyt, azonban ez a törekvése mindvégig utópia marad. Az öntraumatizáció során „az ember megszokja a szenvedést, még ha tiltakozik is ellene. Egyesek sajátos depressziós hangulatba esnek[...], mintha nem tudnák nélkülözni a szenvedést, vagy mintha eltűnne belőlük a cselekvő erő, melyet a szenvedés hívott elő belőlük”.²

Bináris párok sokasága található a reményiki versszövetben a trianoni eseményeket követően született alkotásokban: elsősorban a fény és a sötét ellenpólusában, ami analóg a fent és a lent ellentéppárral, valamint a vár és a rom, a mennyország és a pokol, a tűz és a víz egymást feltételező oppozícióiban.

A feszültségteremtés és feloldódás, az elbukás és a felemelkedés dichotómiája meghatározza Reményik egész versvilágát.

Azt akarom, hogy a lelkembe láss,
Mélyen, egészen, úgy, mint soha még,[...]

Ó, mert én minden percben elbukom,
És minden percben fölemelkedem.
Azt akarom, hogy a lelkembe láss,
És lásd, hogy az a fölemelkedés
Sokszor keserűbb, mint az elbukás.³

Az ellenpólusokra építkező verstechnika lebilincselően expresszív a *Korszerűtlen*

¹ Vö. Kant, Immanuel, *Az erkölcsök metafizikájának alapvetése, A gyakorlati ész kritikája, Az erkölcsök metafizikája*. Fordította: Berényi Gábor, Bp., Gondolat Kiadó, 1991, 530–534.

² Tournier, Paul, *Személy és szerep*, Bp., Harmat Kiadó, 1988, 44.

³ Reményik Sándor, *Vallomás és eljáróbeszéd = A Műhelyből = R. S., Összes versei*, i. m., I, 189.

len versek elégikus hangvételi darabjaiban, melyek egyértelműen és visszavonhatatlanul a „költészet és a nemzet szakrális dokumentumai”.⁴

A *korszerűtlen* versek összegző-visszatekintő, értéktartó és értékvesztő, 10 részből álló versfűzere magatartás és életstratégia felvonultatása, tapasztalatokból és élményekből kikristályosodott életbölcesség, melyben a költő a keresztény szellemiség égisze alatt a magyar és a román nép közötti megbékélést, az együttműködés megvalósítását sürgette.

Önmagához, a világhoz és Erdélyhez fűződő kapcsolatának megéneklése vonul végig a sorokon, melyeket egy egész nemzet közérzete hat át. E sorokat olvasva Kosztolányi Reményiket az *'utolsó walesi énekesként'* jellemzi, aki valóban, népe egész sorsát megéneкли ebben a végső számvetésben, melyet minden részletében átítat a transzilván ideológia, hiszen az 'erdélyi gondolatban' látta megvalósulni a hagyomány és a korszerűség kettőssében megteremthető életminőséget.

Az *Üres kardhüvely szól* a versfűzér előfutáraként azt a lemondó szomorúságot sűríti, mely önmaga átadásának és elvesztésének reprezentációja. A kard önértékének, versei hatalmának jelképeként jelentkezik, a hüvely egyrészt a test gyengesége, másrészt a cselekvőképtelenség kelléke. A kard magaslatok felé visz minden embert és magyart, ő azonban hátramarad a 'beteg test törvényei szerint'.

Mert íme megüresítettem megint –
Hogy ne legyek egyéb,
Mint hüvely, melyből kiröppent a kard –[...]

Körülhordoztassék a kard,
S része legyen,

Parányi része minden diadalban,
Mely égfelé visz embert és magyart.⁵

A *Korszerűtlen* versek első része még tele van önváddal, kiszolgáltatott személyként készít számadást lírai monológ formájában. Már nincs itt az a pozitív értékhozzárendelés, amelyet egy 1919-ben írt versben a világosság „tűszúrásnyi lángjával” és a „Végtelen remény” képzetével foglalt szavakba.⁶

A *Korszerűtlen* versek második részében a háború „milliófejű szörnyetege” építette meg az új rendet, ahol a Spártát idéző új világban minden érték „Odakerül a

⁴ Pomogáts Béla, *Korszerű versek*, Helikon, 2012 /1, 10.

⁵ Reményik Sándor, *Üres kardhüvely szól = R. S., Összes versei*, i. m. II, 406–408.

⁶ Uo. *A tárnában = Egészen*, i. m., 334.

szikla tetejére / S letaszítják a szikla tetejéről”. A külső és a belső erők ellenpólusai között vergődve folyamatosan önmagáról is alkot ítéletet, elmarasztalja magát narrátori pozíciója miatt, megkérdőjelezi önnön helyének létjogosultságát.

Nincs helyem itt
Ki hallgatja
Egy korszerűtlen és beteg,
Hanyatló költő végső rímeit?
Aki se munkás, se nem katona.[...]

S csupán az árva rímmel
Néha még ma is
Furcsa, bolondos varázslatot mível.⁷

A külső és a belső erők együttállásával fokozza a bizonytalanságot, a kilátástalanságot, miközben tiltakozását is kifejezi egy emberségesebb jövőt megteremteni képtelensége miatt. A lírai én vádbeszéde, Erdély sorsának dilemmájával szinte Ady hangját idézi. „Mert Istent is hadúrrá tette / Az örült emberi képzelet”, s a nemzetek közötti véres játékban már nem lehet emberként megmaradni az embertelenségben. Reményik a „háborús évek újbarbársága, a humániumtól idegen korszellem ellenében vallotta magát korszerűtlennek, korából kimaradónak. [...] soraiban „nem a pózzá merevedett honfibu vagy nemzeti elfogultság szólal meg. [...] a világ értékvesztése, maga az embertelenség fáj neki”⁸. A „veszteség” listázása rövid szóismétlésekkel fokozza a kettősségre épített egyéni és kollektív szenvedéstörténet motívumait. A lírai ének szüksége van öngazolásra is. „Látták, hogy gyöngé és gyáva vagyok én, / De gyávaságból s gyöngeségből / Csodára erő lesz és költemény. [...] Én is, én is hősi halott vagyok.... Másképp nem bírtam volna ki / Az évtizedes tehetetlenséget”⁹.

A beszélő a harmadik részben ismét gyermekkorát idézi, édesanyja szavait, melyek szintén ellenpólusokra építve teremtenek feszültséget (jó hazafi, rossz katona, nagy bűn, kis erény). A büntudat az utolsó sorban mégis feloldódik, hiszen költészete a maga számára nemcsak önkifejezés, hanem feladat és szerep, versei az adott helyzetben a bátorítás, a túlélés eszközei egy új életstratégia megteremtéséhez: „engem külön szolgálatra hívott be / Az, aki poétának alkotott”¹⁰.

Ellenpólusok sokasága fokozza a feszültséget az *Egymás mellett soha?* részben is. A lendületes, mozgalmas sorokban Petőfi „föltámadott tengere” jelenik meg a

⁷ Uo. 411.

⁸ Gróth Gáspár, *Reményik Sándor 110 éve*, Magyar Szemle, 20. évf., 9–10.

⁹ Reményik Sándor, *Összes versei*, i. m., II, 414.

¹⁰ Uo. 416.

fölül-alul hatalmi harcban, amit még tovább erősít az elnyomó-elnyomott, ölni-halni antagonisztikus ellentéte.

A Mi a magyar? a transzilván ideológiából megformált magatartásforma megerősítése, költői szabadságba integrált identitástudata. „Mert Magyarok lesznek Magyarország nélkül, / Mert az országnál mélyebb a magyarság, / Mert test az ország és lélek a nép.[...] Országokat lehet szétdarabolni. / Nem lehet legyilkolni lelkeket!”¹¹

A kilencedik rész idilli életképpel indít. Már visszavonultak a nagy indulatok, Isten házában fel lehet emelkedni a mélypontról, a templom a megmaradás jelképeként nyugalmat áraszt, így az ellenpólusok itt nem feszültségfokozók, inkább a kínokból kikristályosodó enyhülés, a megmaradás megerősítőiként vannak jelen. Reményik Isten-élménye közelít a *Magunkba le* befejező sorainak mélypszichológiájához. Személyiség és szerep vizsgálatában valósul meg egy sajátos magatartásforma.”[...] a lírai ének a megszólított közösséghez való viszonya sajátos önmeghatározást tesz lehetővé: egyrészt fennáll közöttük egyfajta ellentét, amit egyrészt a népből kiemelkedő, istenek szavát és akaratát hirdető vátesz retorikailag kimunkált, egyszerre zord, kíméletlen és ünnepélyes tónusú beszédben nyilvánul meg, másrészt monológjában tetten érhető a közösséggel való együttérzés és összetartozás megteremtésének gesztusa is”¹².

A kollektív traumatapasztalat és a személyes fájdalom együttérző ragaszkodásá magasodik az utolsó részben. Vörösmarty „itt élned haldod kell” elkötelezett figyelmeztetését halljuk ki a sorok közül. El kell fogadnia az elkerülhetetlen szenvedést, a megnyugvás titka pedig a belső csend, melyből egyenes út vezet a békéhez.

Valami furcsa összehangolódás,
Valami ritka rend –
Széthúzó erők erős egyensúlya,
Mély, belső bizonyosság idebent –
Bizonyosság, hogy élni jó,
Szenvedni elkerülhetetlen.¹³

A megőrzött értékekhez pedig hozzá kell adni azt a többletet, amit összmagyarnak nevezünk, mert a különbözőségek összessége is hozzájárul a magyarság arcélinek kialakításához, nemcsak a hasonlóságok.¹⁴

¹¹ Uo. 418.

¹² Baranyi Norbert, „Én csak széthulló önmagamtól félek”, *Személyiség és szerep Reményik Sándor költői önértelmezésében = „Szirt a habok közt” – Tanulmányok Imre László 70. születésnapjára*, Szerk. Görömbei András, Unikornis Kiadó, 2014, 457.

¹³ *Korszerűtlen versek*, i. m. II, 420.

¹⁴ Vö. LÁNG Gusztáv, *Tiltakozó szomorúság, Esszék, tanulmányok*, Szombathely, Savaria University Press, 2015, 258.